

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Autor pracy: mgr Aleksandra Majka

Promotor: prof. dr hab. Magdalena Czachorowska (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy)

Obraz rezydentów i nauczycieli w literaturze polskiej przełomu XIX i XX wieku

Studium językowo-stylistyczne

Rozprawa pt. *Obraz rezydentów i nauczycieli w literaturze polskiej przełomu XIX i XX wieku. Studium językowo-stylistyczne* ma na celu zaprezentowanie wizerunku bohaterów występujących w literaturze XIX i XX wieku, którym przypisywano rolę rezydentów – w głównej mierze byli to krewni, nauczyciele, guwernerzy i przyjaciele domu. W kręgu mojego zainteresowania znalazły się właśnie takie osoby, które są zróżnicowane społecznie, posiadają różny status materialny i społeczny, mają inny światopogląd, pełnią rozmaite funkcje w dziele literackim, ale łączy je to, że są zdani na łaskę obcych, a niekiedy są zależni od swoich krewnych, u których mieszkają. Postaci, na których się skupiłam, nie wpisują się bezpośrednio w wizerunek rodziny, ale stanowią jej uzupełnienie.

Materiał do analizy językowej zebrałam z twórczości autorów, którzy swoje dzieła opublikowali w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku. Przedmiotem mojego zainteresowania stały się głównie kobiety, pracujące jako nauczycielki i rezydentki, z powieści *Nad Niemnem* Elizy Orzeszkowej, *Nocy i dni* Marii Dąbrowskiej, *Lalki* i *Emancypantek* Bolesława Prusa oraz *Panny z mokrą głową* Kornela Makuszyńskiego. Poza postaciami kobiecymi wyodrębniłam dwie postacie męskie - Bolesława Kirlę i Ignacego Orzelskiego.

Niezwykle pomocną była dla mnie monografia Elżbiety Skorupskiej-Raczyńskiej pod tytułem *Kreacja ojca w powieściach nadniemeńskich Elizy Orzeszkowej (studium językowo-stylistyczne)* opublikowana w 2013 roku. Autorka skoncentrowała się w niej na trzech powieściach Elizy Orzeszkowej – *Dziurdziowie*, *Nad Niemnem* i *Cham*, z których zaczerpnęła materiał językowy dotyczący postaci ojca/ ojczyma/ ojca zastępczego/ opiekuna. Co

najważniejsze, założyłam za badaczką, że językowy obraz postaci jest częścią językowego obrazu świata.

W pierwszej części rozprawy zaprezentowałam uwarunkowania społeczne, kulturowe i prawne, które regulowały rozmaite sprawy związane z życiem na ziemiach polskich. Skupiłam się głównie na kwestiach związanych z regulacjami prawnymi dotyczącymi funkcjonowania rodziny, które zostały zapisane w obowiązującym ówczesnie *Kodeksie Napoleona*. Szczególnie interesowały mnie zapisy prawne oscylujące wokół tematyki związanej z powinnościami dorosłych wobec dzieci, które pozostawały pod ich opieką. W pracy omówiłam obraz szkolnictwa na ziemiach polskich z przełomu XIX i XX wieku, szczególnie skupiłam się na edukacji domowej, ale także pokrótce przedstawiłam kształcenie zorganizowane. Następnie dokonałam analizy leksykograficznej leksemu rezydent, aby pokazać, kiedy pojawił się w polszczyźnie i w jaki sposób zmieniała się jego semantyka. Przytoczyłam też opisy rezydentów, pochodzących w różnych grup społecznych, w oparciu o źródła pamiętnikarskie, wspomnienia, listy oraz dzieła literackie.

Kolejne rozdziały – II-IV – poświęcone są bohaterom powieści *Nad Niemnem*: Justynie Orzelskiej, Marcie Korczyńskiej, Teresie Plińskiej, Bolesławowi Kirle i Ignacemu Orzelskiemu; pannie Florentynie z *Lalki*; Madzi Brzeskiej z *Emancypantek*; Aneczce Niechcicównie, Celinie Mroczkównie, Marii Hłasko z *Nocy i dni*; ciotkom Barbarze i Amelii oraz przyszywanej babce z *Panny z mokrą głową*.

Ostatnia część pracy zawiera wszelkie spostrzeżenia, wnioski płynące z analizy językowej i stylistycznej, różnice i podobieństwa wynikające z ogólnej charakterystyki wybranych bohaterów.